

ставлення, а, отже, визначає цінність з позицій пізнавального, духовно-практичного ставлення суб'єкта до об'єкта та до його оцінки. Цей підхід також тяжіє до односторонності, оскільки цього разу цінність втрачає свій аксіологічний об'єктивний зміст.

З погляду представників третього напрямку (В. Василенко, О. Дробницький, М. Каган й інші), цінності – категорія суб'єктивно-об'єктивна, у якій цінністю є ставлення відносно значущості об'єктів соціального й природного світу для людини. Цінність перебуває в межах ціннісного ставлення, тим самим допускаючи оцінку суб'єктом властивостей об'єкта. Відтак, за цього підходу цінність виступає категорією, яка позитивно оцінена людиною та зважає на її усвідомлені потреби. На нашу думку, цей підхід найбільш повно репрезентує категорію цінностей, оскільки враховує як суб'єктивну, так і об'єктивну їх оцінку.

Отже, аналізуючи всі вищевказані підходи, можна відзначити: у понятті “цінність” її об'єктивні властивості, які не залежать від людини, стають цінністю в момент їх пізнання й оцінки людиною. Не можна розглядати цінність поза людиною, відтак поняття “цінність” завжди охоплює поняття про об'єкт, ставлення до об'єкта, його оцінку, що і є суб'єктивним відображенням об'єктивного світу.

Література

1. Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер. – М. : Юрист, 1994. – 54 с.
2. Виндельбанд В. Философия культуры и трансцендентальный идеализм / В. Виндельбанд // Логос. – М. : Печатное дело, 1910. – Кн. 2. – С. 1–14.
3. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Э. Дюркгейм. – М. : Терра, 2008. – 400 с.
4. Знанецкий Ф. Исходные данные социологии / Ф. Знанецкий // Американская социологическая мысль. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 240 с.
5. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / [пер. с англ. Л. В. Трубициной и Д. А. Леонтьева] ; под общ. ред. Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2002. – 456 с.
6. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 508 с.
7. Спенсер Г. Научные основания нравственности. Данные науки о нравственности / Г. Спенсер. – М. : Изд. ЛКИ, 2008. – 336 с.

В. Г. Постовий,
м. Київ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА

У статті розкрито зміст та національне і світове значення творчої спадщини Т. Г. Шевченка як духовної основи екзистенції українського народу у Бутті, Часі й Просторі.

Ключові слова: національний феномен, творча спадщина, Час, Простір, Буття.

Час і простір – дві найбільш сутнісні цінності, в яких об'єктивно

реалізується людське життя у всіх його виявах – духовному і матеріальному.

Тарас Григорович Шевченко належить до тих великих постатей цивілізації, які своїм реальним і духовним життям поєднали час і простір у вимірі образотворчої діяльності мистецтва живопису, літератури, прози, драматургії, поезії, педагогіки. Але не тієї, в якій дії, ефективність з певного часу вимірюють відсотками, а педагогіки осягнення людини, філософії як синтезу буття особистості в одвічному її спілкуванні, найперше із собою, за тим з довколишнім світом соціальним і природним, нарешті, дії і діяльності як продуктивного руху і акумуляції минулого і сучасного у творчості, досвіді, як твердив Гегель, сходженні до себе та інших собі подібних. Саме тому ми і називаємо усю мистецьку творчість та життя великого Кобзаря Національним Феноменом. У перекладі з грецької феномен означає “той, що з’являється” або ж іще явище єдине в своєму роді, взяте в його цілісності і єдності із його сутністю. Що ж до означення “національний”, то це і є те, що відображає суто генетичну, вроджену первинну сутність, властиву українському народу. З цього погляду, Т. Г. Шевченка можна назвати націоналістом у його первинному, не оскверненому ідеологемами шовіністів усіх часів і народів. Наприклад, у французькій енциклопедії це означає „той, що любить свій народ, патріот, захисник свого народу”. Саме тому, незважаючи на величезну кількість досліджень творчості Т. Шевченка в світовому масштабі, феномен його як особистості із надзвичайно багатим творчим різнобічним спадком до цього часу не осягнутий, як досі не осягнена ще давніша і всім відома книга “Буття”. В оригіналі книга має назву “Берішит”, що буквально означає “спочатку”. З цього виходить, що в біблійній міфології з поняттям “буття” пов’язували початок (часовий) світу, його виміру діяннями, звершеннями, успіхами чи драматизмом і вірою або прогнозуванням в оптимістичне майбутнє як основних форм буття.

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

недорослих”, де “кайданами міняються, правдою торгують і господа зневажають”. Шевченко наголошує на взаємозв’язку минулого й сучасного; минуле не протистоїть сучасному, а є “тепер і тут” у вигляді своїх фатальних наслідків.

Існування України, її щасливу долю поет вбачав у майбутньому. Він вірить у перетворення України, в результаті якого всі будуть вільні, незалежні.

Шевченко все життя прагнув свободи не лише як індивідуального акту, він боровся словом і ділом, усім своїм життям за знищення кріпацтва, виступав проти національного гноблення, вірив, що настане такий лад, який забезпечить свободу українському народові. При цьому боротьбу за справедливість, щастя і добро проти зла і насильства Шевченко тісно пов’язував з ідеєю милосердя, яке розумів як істинно людське почуття, співчутливе, чуйне, лагідне ставлення людини до людини, прагнення робити добро, допомагати їй у боротьбі з горем, нещастям. Т. Шевченко гнівно засуджував тих, хто принижує беззахисного, зневажає його гідність, кривдить людину, спричиняє муки та страждання. Милосердя визнавав вищою основою людської гідності, людських взаємовідносин, вчинків.

Свобода, на думку Шевченка, немислима без єдності народу. Тому він постійно закликає до єднання, взаєморозуміння, злагоди: “Обнімітесь, брати мої, молю вас, благаю”.

Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, –
Нехай мати усміхнеться.
Заплакана мати.
Благословить дітей своїх
Твердими руками
І діточок поцілує
Вольними устами.

Свобода, воля народу неможливі без духовності, культури, знань. Навчатися слід і свого, й чужого, але навчатися так, щоб “мудрість була своя”.

Трагізм буття України поет вбачав, як у зовнішніх, так і внутрішніх обставинах. Іноземна навала, з якою треба було боротися українському народові у всі часи, річ самоочевидна. Але не менш очевидним є і лжепатріотизм, фальшивість позицій злих синів власної країни. Коріння зла лежить всередині – воно у втраті національної пам’яті, національної гідності. Недаремно Шевченко не лише ідеалізує своїх гетьманів, а й гостро критикує їх:

“...ось що
Ваші славні Брути:
Раби, підніжники, грязь Москви,
Варшавське сміття – ваші пани,
Ясновельможнії гетьмани.
Чого ж ви чванитеся, ви!
Сини сердешної України!

Що добре ходите в ярмі,
Ще лучче, як батьки ходили”.
В іншому місці про горе-керівників він пише:
„Доборолась Україна
До самого краю,
Гірше ляха свої діти
Її розпинають”.

Прислухатись би та зробити належний висновок із цих справедливих слів Шевченка нашим сучасним горе-керівникам.

Життя людини Шевченко розглядає як вищу цінність. Проте життя прекрасне не саме по собі. Воно має сенс як самоствердження, навіть через втрату волі, свободи.

О думи мої! О слава злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучусь, але не каюсь!

Життя – це живе почуття: почуття віри, надії, любові, добра. Добро Шевченко розглядає як справжнє і несправжнє. Справжнє добро у житті людини позбавлене корисливості, розрахунку, нещирості. Псевдодобро – це удаваність, конформність, егоїзм. Особливо зле, коли не вороги, а звичайні люди видають із себе чуйних, добрих друзів:

Не так тії вороги,
Як добрії люди –
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять,
І попросять тебе в хату,
І будуть вітати.
І питать тебе про тебе,
Щоб потім сміятись,
Щоб тебе добити...
Без ворогів можна в світі
Як-небудь прожити.
А ці добрі люди
Найдуть тебе всюди.
І на тім світі, добряги,
Тебе не забудуть.

Шевченко показує, що сенс життя – у творенні справжнього добра. Іноді людина це усвідомлює лише на старості літ, перед лицем смерті:

Буває, іноді старий
Не знає сам, чого зрадіє,
Неначе стане молодий,
І заспіває, як уміє.
І стане ясно перед ним
Надія ангелом святим,

І зоря, молодість його, Витає весело над ним.
Що ж це зробилося з старим,
Чого зрадив оце? Того,
Що, бачите, старий подумав
Добро якесь комусь зробіть.
А що ж, як зробіть? Добре жить
Тому, чия душа і дума
Добро навчилася любити!
Не раз такому любо стане,
Не раз барвінком зацвіте.
Отак, буває, в темну яму
Святеє сонечко загляне, і в темній ямі, як на те
Зелена травка проросте.

Через любов, добро, совість, справедливість, гідність, честь людина прагне до моральної досконалості свого життя. Найбільшим виявом зла є смерть, особливо, якщо вона набуває насильницьких форм. Шевченко вважав, що будь-яке насилля над людиною, а тим більше над усією нацією є аморальним, воно спотворює, вбиває живе життя і має бути засудженим. Як пересторога звучать його слова про те, що насилля може бути покаране смертю:

Схаменіться! Будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люди,
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших... і не буде
Кому помагати.
Одцурається брат брата
І дитини мати.

Релігію слід очистити від усього, що перетворює її на абсолютну силу, байдужу до потреб людини, зневажливу до індивіда та умов його життєдіяльності (зловживання церковників, аморальність духовенства, використання релігії з політичними, у тому числі воєнними цілями, а також для особистої користі чи вигоди окремих людей, чи возвеличення одних народів над іншими). Релігія є засобом боротьби за людину, її свободу чи щастя. Цьому сприяє істинний зміст святої віри, який – у Біблії (що була для поета „єдиною його відрадою”). Істинна віра збережена народом у його звичаях і традиціях, у його душі, в народному терпінні й милосерді, а тому живі і здійснює свою велику духовну справу. Релігія сприяє вставленню зв'язку й відносин між людиною і Богом, учить шанувати Богоматір як ідеал жінки і матері, вчить цінувати Христа як єдність Божого і Людського.

Збагнути національний феномен творчої спадщини Т. Г. Шевченка неможливо лише засобами традиційних підходів до аналізу проблеми буття, розглядаючи його як субстанцію, як щось зовні дане, протилежне суб'єкту. Ця проблема має сенс лише як людське буття. Твори усіх видів мистецтва літератури, на думку зарубіжних філософів Е. Гуссерля, Н. Гартмана, М. Хайдеггера, Ж. П. Сартра, відображають “ідеальне”, що взагалі непідвладне людській діяльності, оскільки воно відображає лише миттєвості реального буття.

Для пізнання національної спадщини Т. Г. Шевченка потрібне особливе офсетне, стереоскопічне бачення і розуміння сутності й призначення Кобзаря в динаміці Часу і Простору.

О. В. Роговець,
м. Київ

МОРАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

На основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури розкрито сутність понять „свідомість” та „моральна самосвідомість”. З'ясовано, що основними цінностями, які входять до структури моральної самосвідомості особистості, є свобода, совість, гідність.

Ключові слова: свідомість, моральна самосвідомість, особистість, цінності, свобода, совість, гідність.

Серед наукових проблем, які не втрачають своєї актуальності впродовж тисячоліть, одне з чільних місць належить питанням морального становлення особистості, здатності людини розуміти, інтеріоризувати суспільні цінності, оволодівати морально-етичними цінностями та вибудовувати свою поведінку відповідно до них. Моральна сфера – складний конструкт людської психіки і поведінки, основу якої становить моральна свідомість. Моральна свідомість – це відображення у свідомості людини прийнятих у суспільстві моральних норм, які регулюють відносини між людьми. Закріплюючись в індивідуальній свідомості – самосвідомості особистості, моральні поняття та імперативи перетворюються на її моральні переконання, втілюються у повсякденну практику.

Представники різних галузей наукового знання – філософії, етики, педагогіки і психології – неодноразово зверталися до аналізу природи цього феномену, розкриття його сутнісних характеристик, механізмів формування (І. Бех, М. Боришевський, А. Гусейнов, В. Малахов, Р. Павелків, В. Рибалка, М. Савчин, С. Ставицька), акцентуючи на тому, що останнім часом відбувається інтенсивна примітивізація моральної самосвідомості дітей, спостерігається зростання цинізму, бруталності, жорстокості, агресивності.